

Estvadgård og dets Gods i det 18de Århundrede

ESTVADGAARD.

Ved
J. Kinch

Estvadgård og dets Gods i det 18de Århundrede

Ved J. Kinch

Samlinger
til
Jydsk Historie og Topografi.

2. Række. 1. Bind.

Udgivet
af
det jyske historisk-topografiske Selskab.

Aalborg.
Marinus M. Schultz's Forlag.
Trykt i Stiftsbogtrykkeriet.
1886-88.

1) Alt efter Da. Atlas.

Hensigten ved denne Afhandling er fornemmelig, at frem stille Forholdene på et Bøndergods i det vestlige Jylland i forrige Århundrede; men nogle Bidrag til Stiftelsen Estvadgårds Historie i det samme Tidsrum ville dog blive medtagne. Skildringen af Godsforholdene vil give et stærkt Indtryk af, hvor ussel Fæstebondens Stilling var på den Tid i den Egn, og hvor ringe og usikre Godsejernes Indtægter af deres Bøndergods vare. Ved Århundredets Begyndelse var, som det synes, det allerlaveste Standpunkt endnu ikke nåt, idetmindste på dette Gods. Det synes først at være sket under Frederik den Fjerdes langvarige Krig med Sverrig. Ved Århundredets Midte synes Forholdet dog at være en Smule forbedret, skjønt det endnu må kaldes meget dårligt. Omtrent 1784 bliver Tilstanden kjendelig bedre; men først ved Århundredets Slutning spores der væsentlige Fremskridt. - En så langsom Fremgang i en så lang, næsten uafbrudt, Fredstid er det vanskeligt at forklare tilfulde. Jorderne ere ikke usædvanlig slette, hvorimod Hoveriet vistnok har været temmelig trykkende for den Del af Bønderne, som ydede det fuldstændigt, medens andre kun gjorde halvt Hoveri.

Vi ville nu betragte Forholdene noget nærmere i de forskjellige Perioder, i hvilke Århundredet passende kan inddeles.

En af Hovedkilderne til Kundskab om Godsets Tilstand er Estvadgårds Fæsteprotokol, indrettet 1719 af Gårdens daværende Ejer, Anders Pedersen Brønsdorf, hvis fulde Navn tilligemed hans Hustrus, Sophia Holst, findes på en Lysekrone, som han 1711 skænkede til Estvad Kirke. Han var en større Herregårdsejer, som foruden Estvadgård ejede Nørre-Elkjær i Tversted Sogn og Linderumgård og Egeberg i Ugilt Sogn, alle i Vendsyssel. I Ugilt Kirke blev han begravet¹⁾. - I den oven-

nævnte Fæsteprotokol har han ladet indføre de af ham, idetmindste siden 1710, udstedte Fæstebreve såvelsom flere, der vare udgivne af hans Formand i Besiddelsen af Estvadgård, Oberstøjtnant Fred. Chr. Rantzau; vistnok med den Bestemmelse, at Bogen skulle indeholde alle de da gjældende Fæstebreve. Fremdeles indeholder den de efter 1719 tilkommende Fæstebreve, ikke blot i Brønsdorfs Tid, men lige indtil Århundredets Slutning. - Det sidste af Brønsdorf udstedte Fæstebrev er dateret d. 23de Juni 1725. Et Par af dem ere på Faderens Vegne udfærdigede af Sønnen »H. S. Brønsdorff« eller »Henrik Brønsdorff Andersen«, som måske er den Samme.

Vi ville nu se, hvad vi kunne lære af Fæstebrevene fra Rantzaus og Brønødorfs Tid. De ere i denne Periode temmelig kortfattede, men give dog tilstrækkelig Oplysning om Godsets og Befolkningens sørgelige Tilstand. Af det store Antal Fæstebreve er der kun 3, alle fra den tidligere Del af Perioden (1700 og 1710), i hvilke det har været Godsejeren muligt at opnå Stedsmål eller Indfæstning af den nye Fæster, i det første Tilfælde 18, i de 2 sidste 10 sl. Dr., og selv uden Indfæstning har det været vanskeligt at få Stederne bortfæstede. Ved en stor Del af de bortfæstede Steder siges det, at de forrige Fæstere vare bortrømte eller fraflyttede eller at de de »kvitteret« dem på Grund af Fattigdom eller på Grund af Mishandlnig af Gården. Flere af de nye Fæstere gives for nogen Tid frie for Hoveri og Landgilde, nogle forsynes af Godsejeren med Kreaturer og Såsæd. Derimod må de forpligte sig til at istandsætte de forfaldne, i et Tilfælde »næsten øde« Bygninger. En Gård på 15 Td. Hartkorn bortfæstes på den Betingelse, at Fæsteren skal have Hjælp til Dyrkningen af de øvrige Fæstere i Sognet.

Men endoogså på så billige Vilkår var det vanskeligt at få Stederne besatte med Fæstere. Der synes at have været ligefrem Menneskemangel på Godset og i Omegnen. I den Henseende havde Brønsdorf en stor Hjælp af sit Gods i Vendsyssel, navnlig Nørre-Elkjær, hvorfra han fik temmelig mange Fæstere ned til Estvadgård. Andre fik han fra Fly Sogn, hvor han havde købt noget forhenværende Ryttergoods ligesom i Agerbæk (Sal Sogn).

Ikke liden Oplysning om Bøndernes Formuesforhold få vi af Godsets Skifteprotokol for Årene 1719-25. Af det ikke ringe Antal Boer, som behandles i denne Tid, er der kun 2, i hvilke der er et ubetydeligt Overskud. Den højeste Vurdering i en Gårdmands eller Gårdkones Bo

findes i en Gård i Øxenvad i Dølby Sogn på 7½ Td. Hartkorn, og den beløber sig dog kun til 187 Rdl. og giver ikke engang et Overskud. Efter Forordn. af 15. Januar 1701 ansættes nemlig det Antal Heste, som skal findes ved Gården, til 8, hver beregnet til 11 Rdl.; men heraf fandtes kun 6, tilsammen vurderede til 51 Rdl. Herpå bliver altså Boet skyldig til Godsejeren 37 Rdl. Fremdeles mangle nogle Avlsredskaber, og Bygningernes Brøstfældighed anslås til 92 Rdl. 1 π. Gjæld til andre Personer findes ikke; men alligevel bliver der Underskud.

Sølv findes ikke anført i noget Bo; men måske kan lidt være stukket tilside. Af Kobber, Tin og Messing findes også kun Ubetydeligt, som i den ovennævnte Gård i Øxenvad en Kobber-Grukjedel, et Messing-Bækken og en Lysestage (af Træ?) med Messing-Pibe. I et af de 2 Boer, der have Overskud, men som dog kun vurderes til 120 Rtd., findes et Tinfad til 2 π og en Tinflaske til 1 π. - I en Gård findes i Almindelighed Sængklæder til 3 Sænge, hver med Over og Under-Dyne, 1 el. 2 Hovedpuder og i Reglen »Hylskener« (Hylsklæder). En nogenlunde velstående Mands Gangklæder bestå af: et Par sorte Vadmels Buxer, et Par Skindbuxer, en Skindtrøje med gråt Vadmels Dræt og Messingknapper, en hvid Vadmels Trøje med Hægter, en gammel rød Do. med Messingknapper, 2 Par · Strlimper , et Par gamle Sko; Klædeshue med Ræveskind om, en Hat og et Par grå Vanter.

Den 1. Maj 1725 holdtes den første Samling i Stervboet efter en Gårdmand. Dette Bo, som dog var et af dem, i hvilke der var Overskud, afgiver et interessant Exempel på, hvor ussel Foderstanden kunde være ved Forårets Begyndelse. Enken bad nemlig om, at Registreringen måtte blive udsat, da Kreaturerne formedelst den store Fodertrang, der var dette Forår, vare »meget forarmede« og nu ikke kunde vurderes til Nogenting. Den 26. Maj fik hun atter Udsættele af samme Grund, hvorfor Vurderingen først foregik d. 13. Juni; Kvæget vurderedes da omtrent til de sædvanlige Priser.

Efter Hofmans »Foundationer«, IV, S. 629 fl. var det på Gnnd af Konkurs, at Estvadgård gik ud af Brønsdorfernes Besiddelse, og efter »Da. Atlas« skal Sekretær Johan Severin Benzon allerede 1719 have købt Gården. Dette er dog, som vi have set, ikke rigtigt, da Brønsdorf endnu i 1726 udsteder Fæstebreve, hvorimod det næste, som er dateret 20. Febr. 1727, er underskrevet af Benzon. En Del af Bøndergodset skal ifølge Hofman ved Konkursen være bleven fraskilt Gården. - Benzon

var en Søn af Hans Benzon til Skjersø og Kirsten Glud. Han opbyggede Borgegården af Grundmur og gjenopførte Ladegården efter en Ildebrand. Han døde 1741, og hans Enke, Friderica Lovise Glud, en Broderdatter af sin Svigermoder, 1745. I begges Tid er Fæstebogen meget ufuldstændig ført, ligesom der overhovedet var Uorden i Godsbestyrelsen. En Mængde Fæstebreve må være blevne udstedte uden at blive indførte i Fæstebogen. Herom og om anden Uorden vil der findes Vidnesbyrd i det Følgende.

Den 7. Marts 1740; kort før sin Død, havde Fru F. L. Glud, sal. Sekretær Benzons, ved sit Testamente oprettet af Estvadgård en Stiftelse, i hvilken 6 Fruer og 6 Jomfruer af adelig Stand (både hun selv og hendes Mand hørte til den helt nybagte Adel) skulde nyde frit Ophold og en Hæving i Penge af 40 eller, om muligt, 50 Rdl. Desuden ejede hun i Viborg tæt ved Domkirken en Gård, som hendes Mand havde opført på en Grund, som han 1727 havde købt af Iver Rosenkrantz til Rosenholm. Den bestemte hun til Fribolig for 7 Præsteenker eller andre Enker, som tillige skulde have hver 10 Rdl. årlig af Estvadgård. For ikke at tale om nogle mindre Legater, skulde Fruens Søstersøn, Løjtnant Joh. Mart. Heim ved 1ste bergenhussiske Regiment, og hans ægte Descendenter, af hvilke han dog ved sin Død ingen synes at have efterladt sig, årlig nyde 200 Rdl. af Stiftelsen, en betydelig Byrde for denne. Foruden Estvadgård og dets Gods tilligemed Estvad Sogne Konge- og Kirke-Tiende ejede Stiftelsen Konge-Korntienden af Hvidbjerg Sogn i Salling og af Brøndum Sogn, rimeligvis også det i Salling; fremdeles var den for 1000 Rdl. Aktionær i Banken i Kjøbenhavn, hvilke Penge gave et meget godt Udbytte.

Fru Benzon havde bestemt, at Bestyrelsen af Stiftelsen skulde overtages af 2 af Enkefruerne og 2 af Jomfruerne. Denne Bestemmelse var neppe ganske praktisk, og ved Stifterindens Død var der tillige den Vanskelighed, at de 6 Fruepladser endnu ikke var besatte, hvorimod hun i sit Testamente havde udnævnt de 6 Jomfruer. Ifølge en Forespørgsel fra vedkommende Amtmand, Justitsråd Chr. Teilmann til Endrupholm, Amtmand over Lundemes og Bøvling Amter, pålagdes det derfor med en kongelig Resolution af 9. Septbr. 1745 denne at indstille det fornødne Antal Enkefruer til at nyde det i Stiftelsen; hvorfor det pålagdes ham at varetage Klosterets Administration, indtil det var kommet i tilbørlig Stand. Fruerne bleve nu udnævnte, og en af dem;

Fru Anna. Kierulf, bestemtes til Priorinde med forhøjet Hæving, skjønt Stifterinden i sit Testamente ikke taler om noget sådant Fortrin i Titel og Indtægt. Fru Anna Kjerulf var Enke efter Justitsråd Severin Benzon til Visborggård og Havnø; efter Mandens Død havde hun. måttet gjøre Opbud, og hendes Ejendomme vare blevne solgte 1730. Såvidt jeg ved, havde hendes Mand ikke været beslægtet med Sekretær Benzon til Estvadgård, men begge hørte til forskellige, nyadlede Familier af samme Navn. Fru Kristine Valkendorf, sal. Kapitain Scharffenbergs, udnævnes til »adjungeret Frue«, i hvilken Egenskab hun skulde deltage med Priorinden i Klosterets Bestyrelse.

Ordningen af Boet og Indrettelsen af Stiftelsen har rimeligvis krævet en Del Tid og Bekostninger; thi ved Teilmanns Død d. 2. Januar 1749 havde de udnærnte Fruer og Jomfruer endnu ingen Fordel nydt af Stiftelsen, hverken Underhold eller Penge. De 2 ovennævnte Enkefruer klagede derfor til Kongen herover og over, at Teilmann intet Regnskab havde aftagt før sin Død; de meddelte tillige, at de havde anmodet Etatsråd, Amtmand over Dueholm, Ørum og Vestervig Amter, Verner Rosenkrantz til Krabbesholm, om at påtage sig Klosterets Administration, og bede Kongen om at stadfæste dette Valg. Dette sker, og det pålægges Rosenkrantz at kræve Regnskab af Teilmanns Arvinger. Da Regnskabet nu blev aflagt, havde Rosenkrantz adskillige Udsættelser at gjøre mod dette til et Beløb af 1680 Rdl., som formentlig med Urette vare førte Klosteret til Udgift eller førte for lidt til Indtægt. Striden skulde påkjendes 1750 i Viborg af en Kommission, hvis Medlemmer vare Grev Chr. Friis og Landsdommer, Etatsråd Peder Marsvin til Trudsholm. Det kom til et Forlig, hvorefter Arvingerne næste År udbetalte 1000 Rdl. foruden de 1200 Rdl., som de tidligere havde udlagt. Dog var Sagen ikke uden Fortræd og Pengespilde for Klosteret, som Rosenkrantz ytrer i sin Besvarelse på en Klage fra Løjtnant Heim af 1761 over, at han endnu kun har fået 700 Rdl. af Stiftelsen istedetfor de 200 Rdl., som han skulde haft årlig siden 1746. Rosenkrantz erklærer, at det ikke var muligt at udrede alle Legater strax, men at det skulde ske, såsnart det kunde ske uden Klosterets store Inkommoditet. - Først 1753 synes den fælles Husholdning på Stiftelsen at være trådt i Kraft; idet mindste begynder de årlige Regnskaber for den først med dette År.

Klosterets Hovedindtægt bestod i Forpagtningsafgifterne af Hovedgården og af Avlsgården Nørkjær. I de første År havde en Landsdom-

mer Schinkel begge i Forpagtning; 1749 havde han en Strid med Bestyrelsen om, hvor megen Jord der behøvedes til de 40 og 12 Td. Bygsæd, som han efter Kontrakten måtte så, henholdsvis til Estvadgård og til Nørkjær. Hvorlænge han beholdt Forpagtningen, kan jeg ikke se; men 1764 udgjorde Afgiften henholdsvis 1100 og 400 Rdl.; for Nørkjær gik den dog snart ned til 370 Rdl. Under disse Forpagtningssummer var tillige Indtægten af Stiftelsens Tiender indbefattede, idet Estvad Sogns Tiender oppebares i Kjænen til Esstvadgård, og Hvidbjerg og Brøndum Tiender til Nørkjær.

Vi ville nu vende tilbage til vor Hovedgjenstand for at se, hvilke Oplysninger de bevarede Kilder give om Bønder godsets Tilstand omtrent ved Midten af Århundredet. Det vil da vere passende at give en kortfattet Oversigt over Estvadgård Gods efter Jordebogen, som følger med Foged-Regnskabet for 1748-49:

Estvadgård Hovedgård.

Fløndersø Mølle hørte undet Hovedgårdstaxten. Afgiften opføres med 44 Td. Mel og 2 Td. Smør. 1768 bortfæstes den på mod Afgift af 45 Td. Rugmel, foruden 2 Rdl. af noget tilliggende Jord.

Stampemøllen Afgift: 13 Rdl. 2 π. 1754 udlejes den til et Par Mænd i Skive for 13 Rdl. årlig og Tilberedelsen af 2. Deger skind.

Brårup Mark i Skive Sogn tilhører, som det synes, Estvad Kirle. Skive Borgere give årlig af den 1 Td. Rug og 1¼ Td. Byg efter Kapitelstaxten.

Estvad Sogns Konge- og Kirke-Tiende. Den første udgjør 12 Td. 7 Skj. Fjk. 2^{2/5} Alb. Hartkorn, den sidste 13-8-«-2^{2/5}.

Brøndum Kongetiende. Hartkorn: 9-1-1-1.

Hvidjerg Do.: Hartkorn: 13-2-2-2.

Nørkjær. Bortforpagtet.

Sevel Sogn: 2 Gårde i Sevel By, Hjelm Mølgård, 2 Gårde og 2 Boliger i Mogenstrup, Krejlgård, 6 G. i Sepstrup.

Estvad Sogn: Damgård, 6 G. og 2 Bol i.Bers. Nikkelborg, (har i flere År været øde), 1 G. i Smollerup, 1 G. i Toftum (den anden henlagt under Fløndersø Mølle), 8 G., 3 Bol og 5 Huse (som hver gjøre en Ugedag) i Estvad By, 4 G. i Hesselberg, 16 G. i Kisum og 10 Huse sammesteds, hvoraf 8. kun gjøre en Ugedag, de 2 tillige give en lille Landgilde.

Rønbjerg Sogn: Bisgårdssted (et Bol), 2 G. i Sønderby, Primdal, 6

Gård og 4 H. (det ene Natmandens som holder Skorstenene rene) i Rønbjerg; Neder Vejlgård (2 G.), Vesterligård (2 G.).

Dølby Sogn: 2 G. i Trustrup, hvoraf 1 øde, 1 G. i Øxenvad.

Fly Sogn: 8 G., 2 Bol og 4 Huse.

Rosenkrantz forøgede Godset, idet han 1762 købte den dobbelte Gård Karstoft i Sevel S. på over 8 Td. Htk. af Jost Høeg på Kvalholm for 1264 Rdl., 1764 Birkholm i Estvad S. (omtr. 11½ Td. Hk,) for 1400. Rdl., og 1772 Svanø i Skive for 700 Rdl. Det er ubegribelig høje Priser, som Ejendommebe aldeles ikke have kunnet forrente. Efter »Dansk Atlas« (1769) udgjorde Bøndergodset 269 Td. 3 Skj. « Fjk. 2^{1/5} Alb. Hk., Hovedgårdstaxten 74-6-«-2, Mølleskylden 11-5-1-«. Tienderne over 26 Td. - 1780 købyes endnu Gården Stenholm i Sevel S. af Grev A- Fr. Tramp til Krabbesholm.

Efter Jordebogen for 1748-49 skulde Indtægten af Bøndergodset være: 313 Rdl. 1 π 12 β i Penge, 71 Td. 4½ Skj. 17 Td. 4 Skj. Byg, 37 Lπ 8 π Smør, 22 Får, 11 Gjæs og 22 Høns.

Hofman giver dette Gods 1769 i sine Foundationer (IV, S. 630) det skudsmål, at det var dels ringe; dels opsætsigt. Tilstanden var tilvisse meget dårlig; den havde langtfra forbedret sig således, som man kunde have ventet efter 30 til 40 Fredsår. En Forbedring mærkes dog måske deri, at der med en enkelt Undtagelse 1754 ikke mere tales om Steder, hvis tidligere Fæstere ere bortromte; men der nævnes rigtignok flere, som de har måttet forlade af Armod. Kvægsygen er nu kommen til som en ny Årsag til Forarmelse; nøjagtigere Oplysninger om dens Ødelæggelser findes dog ikke. - Det er endnu et meget almindeligt Tilfælde; at Herskabet må forsyne den nye Fæster med Besætning og Sædekorn samt Fødekorn for den første Sommer og dertil eftergive skatter og Landgilde for enkelte År. Som oftest vare Bygningerne forfaldne, så at Herskabet må give Tømmer til deres Istandsættelse eller til helt nye Huse (f. Ex. 1 el. 2 Stykker til en Ås; thi Åshuse vare vistnok almindelige). Under sådanee Omstændigher er det naturligt, at Indfæstninger ere næsten ukjendte. De eneste Undtagelser gjøre en Gård på 6 Td. Hartkom, som kun gjorde halvt Hoveri, og som 1753 gav en Indfæstning af 8 Rdl., og så Flyndersø Mølle, som 1756 bortfæstedes mod en lignende af 80 Rdl. De Tilfælde, i hvilke Herskabet slipper billigst, i Almindelighed uden Opofrelser, ere, når den tidligere Fæster eller hans Enke afstår Stedet til en Anden, f. Ex. en yngre Slægtning; det

anføres da undertiden i Fæstebrevet, at Indfæstningen eftergives imod, at den nye Fæster påtager sig den eller de Gamles Underholdning lige med sin egen eller sin Hustrus såvelsom deres Begravelse; men sådanne Afståelser ere ikke hyppige.

Landgilden ansættes snart i Penge, snart, i Korn, I første tilfælde udgjør den ved Gårde, som gjøre fuldt Hoveri, i Gjennemsnit 1 Rdl pr. Td. Hartkorn, og ved Gårde, som gjøre halvt Hoveri, nemlig Højbjergning og lidt andet Arbejde, omtrent det Dobbelte. I Korn er Landgilden gjerne mindre. end Hartkornet, og undertiden må det ved nye Bortfæstelser yderligere nedsættes.

Som Exempler på Bortfæstninger fra denne Tid kan anføres:

D. 1. Novbr. 1754 bortfæstes Neder-Vejlgård, som den tidligere Fæster var rømt fra. Hartkornet er 2 Td. 3 Skj. « Fjk. 2 Alb. På Grund af Stedets Ringhed og Brøstfældighed gives der den nye Fæster 26 Rdl. (til Kreaturer og Inventar), og han forsynes med det Fornødne indtil næste Sommer. Herskabet istandsætter Husene. Fæsteren får Frihed for Skatter indtil næste Forår og for Landgilden i 8 År, efter hvilken Tid den skal ydes med 1 Rdl. 4 π årlig. Fuldt Hoveri.

Samtidig bortfæstes en Gård i Fly, hvis forrige Fæster for Armod er dømt fra Gården. Hartkorn 4 Td. 7 Skj. Den nye Fæster får 40 Rdl. til Bæster og Andet og 10 Rdl. til Tømmer, hvorhos Herskabet selv har ladet opsætte 16 Bindinger Hus. Til Fødekorn er leveret ham 4 Td. Rug og 8 Td. Byg. Landgilden nedsættes fra 9 Rdl. 2 π til 7 Rdl. 2 π; men han får Frihed for den og Skatterne for samme Tidsrum som Forrige. Fuldt Hoveri.

Den 4. Juli 1750 bortfæstes en Gård i Estvad, som ligeledes på Grund af Armod er fradømt den tidligere Fæster. Hartkorn 8 Td. 1 Skj. Den nye Fæster får 36 Rdl. til Forøgelse af Besætningen og Frihed for Landgilden (3 Td. Rug og 4 Skj. Byg) i 3 År. Herskabet istandsætter Bygningerne og forsyner Fæsteren med Fødekorn indtil Høsten. Fuldt Hoveri.

Den 21. Oktbr. 1750 bortfæstes en Gård i Fly, som den forrige Fæster på Grund af Alder og Skrøbelighed har afstået til en Fremmed. Hartkorn 3 Td. 7 Skj. Klosteret vil opføre et nyt Indhus og give Tømmer til Istandsættelsen af Ladehuset. Fæsteren får Frihed for Landgilde og Skatter dette og næste År, 10 Rdl. til Besætningens Forbedring, og 2 Td. Havre til Udsæd i Foråret. Han skal give den forrige Fæster og hans Hustru Ophold og Føde.

Den 11. Decbr. samme År bortfæstedes Primdal (næsten 7 Td. Hk.) til en »fri« Karl, som dels af denne Grund, dels fordi han vil ægte Enken, fritages for Indfæstning. Dog er dette ikke nok: han får Frihed for dette og næste Års Landgilde og Skatter, Tømmer og Tag til Husenes Istandsættelse og fremdeles 4 Td. Byg og ligeså mange Td. Havre, rimeligvis til Udsted. Derimod skal han rigtignok overtage Omkostningerne ved den forrige Fæsters Begravelse og lidt Gjæld. Den fremtidige Landgilde er 16 Rdl. Intet Hoveri undtagen Højbjergning som af en halv Gård.

Man skulde tro, at det var fordelagtige Betingelser for Overtagelsen af en større Gård; men inden et År var den nye Fæster død og der måtte større Opofrelser til for at få en i hans sted. En sådan overtog Gården med dens Ind- og Ud-Bo samt Besætning, bestående af 5 Heste, 5 Kjør, 2 Kvier, 5 Stude, 2 Studekalve, Får og 2 Svin. Han skal have 100 Rdl. til Forøgelse af Besætningen; Herskabet skal bygge et nyt Indhus på 12 Fag og har leveret Fæsteren 3 Td. Rug, 1 Td. Malt og 4 Skj. Byg. Tillige nedsættes Landgilden til 12 Rdl., og Fæsteren fritages endda for den i dette og næste År. Som Godsets øvrige »frie« Bønder fritages han for Hoveri med Undtagelse af Højbjergningen. - Hvis blot anstå de Indrømmelser, som der måtte gjøres den nye' Fæster, til 200 el. 250 Rdl., og ansætte den årlige Landgilde i Forening med det ringe Hoveri til 25 Rdl., vilde der altså, selv uden at beregne nogen Rente, hengå 8 el. 10 År, inden Klosteret kunde få nogen Indtægt af Gården udover sit Udlæg, og så blev det endda tvivlsomt, om Fæsteren til den Tid kunde udrede sin Landgilde.

Den 8. April 1766 bortfæstes Vesterligård i Rønbjerg af Hartkorn 3½ Td. Gården er i forholdsvis god Stand. Den nye Fæster modtager den med den tilstedeværende Besætning: 4 Heste og 1 Føl, 8 store Fæhøveder og 2 Kalve, 9 Fårehoveder og 1 Svin, 2 Vogne, hvoraf 1 beslagen, og andre Avlsredskaber, fremdeles med Indbo: Bord, Bænke, Sægesteder med nogle Sængeklæder, Kjedel, Kar m. m. Han får 10 Rdl. og Korn til Forårssæd og Sommerføde, men skal udrede enkelte Restancer og Omkostningerne ved Formandens Begravelse, »som af Stedet burde udredes«. Han får Frihed for Landgilden (4 Rdl. 2 π) og tildels for Skatter for indeværende År. Sædvanligt Hoveri, dels til Estvadgård, dels til Nørkjær.

Den 18. April 1706 bortfæstes en Gård i Kisum på omtrent 3½ Td.

Hk., som var ledig ved Dødsfald. Der medfølger en ret god Besætning; dog får Fæsteren 10 Rdl. til en Hest og 3 Rdl. til en Ko; fremdeles Sædebyg, Sædehavre og Fødekorn. Herskabet skal opsætte 10 Fag Hus, Landgilden for indeværende År eftergives; for Fremtiden er den 1 Td. Rug og 1 Td. Byg.

Vi se af disse temmelig i Flæng udtagne Exempler, hvor store Opofrelser Herskabet måtte gjøre for at holde Godset besat, dels ligefremme Udgifter, dels Opgivelser af Landgilde og Skatter for længere eller kortere Tid. Når det så endda havde været gjort med disse forbigående Opofrelser; men hertil kom, som allerede antydte, nye, store Tab derved, at Fæsterne så ofte ikke kun opfyldte deres Forpligtelser. Især i de første År efter Fru Benzons Død og Klosterets Oprettelte træffe vi stadig en Mængde Restancer og de dermed følgende Skridt til disse Restancers Inddrivelse. Noget bidrog dog vistnok hertil den Uorden, som der i Fruens Tid havde været i Godsbestyrelsen.

Allerede 1746 måtte Ridefogden, Jens Madsen Neergård, stævne 10 Bønder i Fly for Fjends og Nørlyng Herreders Ret for resterende Skatter og Landgilde. Bønderne for største Delen Restancerne. De må ikke have fået Fæstebreve på deres Steder; thi de påstå, at deres Landgilde ikke er så stor, som der nu fordres af dem. De påstå også, at de ingen Kvitteringer have kunnet få af den afdøde Frue for de Penge, som de have betalt hende. Neergaard havde vel d. 30te April haft Bønderne for sig og ladet dem dels erklære, dels underskrive, at de erkjendte Restancernes Rigtighed; men de oplystes, at han ved den Lejlighed havde sagt til dem, at denne Afregning ikke skulde komme dem »til Nad og Skade« i nogen Måde, idet han kun vilde have den for sin egen Rigtigheds Skyld. Herom ytrer Herredsfogden i sin Dom af d. 30te Avgust uden Omsvøb, at man »lettelig kunne slutte, »at Afregningen kun var gjort for at fange de enfoldige Bønder og derved tvinge dem til højere Afgift end sædvanligt«. De frifandtes derfor, eftersom der ikke var holdt de befalede Afregningsbøger, for at betale Mere, end de selv tilstode at de skyldte, og denne Dom blev under 6. Decbr. 1747 fuldstændig stadfæstet af Landstinget.

1746 vare fremdeles nogle Restanter indstævnede for Salling Herreders Ting. De undskyldte sig ligeledes med at de ikke havde kunnet få Kvitteringer af Fruen, og slap vistnok dermed. Derimod fik Neergaard d. 10de Juni samme År Dom over 34 Restanter i Ginding Herred, og

Herredsfogeden indfandt sig d. 11te og 12te Januar 1747 for at gjøre Udlæg hos 7 Bønder i Kisum. Hos de 5 af dem udlagdes Kvæg, som de dog fik Tilladelse til at beholde hos sig selv i 4 Uger, hvis de til den Tid kunde indløse det. De fleste andre af de 84 havde dog heller ikke betalt, hvorfor Neergaard under 5te Marts 1748 tager ny Dom over 22 Fæstere i samme Herre. Af disse 22 høre de fleste til de tidligere 84, og af Restanceberegningerne for hver enkelt sees, at der kun var indfriet Lidt af den gamle Gjæld, men kommen ny til, så at adskillige af dem havde Restancer for flere År.

Den 6te Juni 1749 tager Neergaard atter Dom ved Ginding Herreds Ret over ikke mindre end 42 Fæstere (af ialt 89), tilsammen for 749 Rdl. 12 β resterende Landgilde og Skatter. De dømmes til at betale inden 14 Dage eller have deres Fæste forbrudt. Den 1ste Decbr. gjøres Udlæg, dog kun hos 5 af disse Mænd; det sker også her i Kjør, som dog blive stående i 14 Dage hos dem til Indløsning. - Det var egentlig et dårligt Middel. Herskabet havde i en sådan Udpankning: tager det Kjøerne, og Fæsteren ingen nye kan anskaffe; vil han endnu mindre kunne betale sine Skatter og Afgifter næste År eller vedligeholde Bygningerne. Tages så Fæstet fra ham, hvilket skulde være det yderste Middel, må Herskabet, som vi have set, forsyne den nye Fæster, hvis det da lykkes det at få en sådan, med den manglende Besætning og selv istandstætte Husene. Udlæget synes i Virkeligheden også mest kun at være anvendt som en Trusel; thi efter Regnskaberne kom der aldrig noget Synderligt ind af de ældre Restancer.

Den 16de Marts 1750 havde Neergaard dernæst 7 Bønder i Fly (af 14) på Fjends Nørlyngs Herreders Ting på Grund af Restancer og den ene, Peder Jensen, tillige for uforsvarlig Omgang med Gården. Sidstnævntes hele Bo var kun vurderet til 39 Rdl. 4 π 12 β , medens Gårdens Byggefæld alene var 93 Rdl. 4 π 2 β , hvorhos de 4 Heste, som skulde være ved Gården, anslås til 40 Rdl., og Vogn, Plov og Harve til 11 Rdl. 2 π (ingen af Delene synes at have været tilstede). Fremdeles var Restancen på Landgilden 5 Rdl. 2 π , de forestående Skatter 3 Rdl. 2 π 3 β , og Bondens Skyld for en Hedt, som var bleven leveret ham 1747, 12 Rdl. Hertil kom endnu Sæde- og Føde-Korn og Folkeløn for Foråret og Sommeren. Påstanden går for hans Vedkomende ud på, at han skal have sit Fæste forbrudt og i Mangel af mindelig Betaling arbejde i Viborg Tugthus, indtil han har afbetalt sin Gjæld. - Peder Jensen klager

over, at han er en svag og skrøbelig Mand, som ikke har Kræfter til at drive Jord; af den Grund er det gået tilbage for ham, og han kan ikke længere blive ved Stedet. - Under Sagen fremlægges hans Fæstebrev af 10. Febr. 1647, altså kun 3 År gammelt; Gården stod for 4 Td. 2 Alb. Hk.; Landgilden var i Jordebogen ansat til 4 Td. Rug, 1 Lπ 4 π Smør og 1 Får; men da dette var for Meget, og Fæsteren ikke vilde gå ind derpå, havde Amtmand Teilmann med de tilstedværende Fruers og Jomfruers samtykke modereret den til 5 Rdl. 2 π foruden Hoveriet. - Af de tiltalte Fæstere havde de 4 under Sagens Gang betalt deres Restancw; de 3 øvrige dømmes til at betale inden 15 Dagw eller de Exekution, Peder Jensen tillige til at have sit Fæstebrev forbrudt.

Heldigvis ere Fogedregnskabeme for de 4 År 1747-1751 bevarede. Man ser af dem med Sikkerhed, hvor Meget Landgilden efter Jordebogen skulde udgjøre (a), hvor Meget der var kommet ind (b), hvor Meget der bortfaldt på Grund af Eftergivelser eller, fordi Stederne vare øde (c), og hvor, store Restancerne vare (d).

1748-49.								
Penge.	Rug.	Byg.	Smør.	Får.	Gjæs.	Høns.		
a. 313. 1.12.	71½ Td.	17½ Td.	37¼ Lπ.	22.	11.	22.		
b. 204. 1.12.	5 -	« -	4 -	1.	1.	«.		
c. 31. 1.12.	6½ -	« -	3 ¹ / ₈ -	2½	2.	4.		
d. 88. 1.12.	60 -	17½ -	30 ¹ / ₈ -	18½	8.	18,		

hvorved bemærkes, at af de Penge, der vare opførte som indkomne, vare de 50 Rdl. dog ikke virkelig indbetalte, hvorfor de føres til Udgift igen.

For de følgende År er Landgilden kun ansat i Penge og Rug således:

1749-50.								
Skulde udgjøre.	439 Rdl.	6 π	6 β	og	12½ Td.	Rug,		
frigiver eller øde	50 -	1 -	« -	og	4 -	-		
Bestance	74 -	« -	« -	og	2 -	-		

1750-51.								
Skulde udgjøre	434 Rdl.	1 π	10 β	og	12½ Td.	Rug,		
frigivet eller øde	33 -	5 -	« -	og	2 -	-		
Restance	29 -	4 -	« -	og	« -	-		

Dette År er i det Hele temmelig gunstigt; af ældre Restancer indkom 33 Rdl. 3 π, men, såvidt man kan se, intet Korn.

Når vi fra det Overskud, som Jordebogs-Indtægterne gave, drage Understøttelser, som vare ydede Fæsterne, Tabet på Skatterne og Lønnin-gen til Ridefogden (Godsforvalteren), først 70, senere 40 Rdl. (de sidste rimeligvis med fri Kost), så bliver Netto-Udbyttet af hele Bøndergodset højst ubetydeligt. Dertil kom rigtignok Hoveriet, som bevirkede, at Ho-vedgården og Nørkjær kunde drives billigt og give så god en Indtægt, som er omtalt S. 87; men af det Gods, som gjorde fuldt Hoveri, var det-te, idetmindste ved Estvadgård, også omtrent den eneste reelle Fordel.

Blandt Indtægterne på Fogedregnskaberne vil jeg endnu nævne en, som ikke er ganske ubetydelig, nemlig den Afgift, som Bønderne gave for Tilladelsen til at grave Tørv eller slå Lyng på Heden, hvilken Afgift i Regnskabsåret 1749-50 udgjorde 73 Rdl. 3 π 12 β; men denne Hede hørte upåtvivlelig til Herregården. Fortiden har denne noget Skov, og det er vel rimeligt, at Skoven ikke har været mindre eller ringere i for-rige Århundrede; men hverken findes i Regnskaberne Spor af nogen Indtægt af denne Skov eller af Benyttelsen af Bygningstømmer fra den. Det Brændsel, som leveres Forpagterne, er kun Tørv og Lyng. Mulig har man dog på selve Stiftelsen benyttet Brændsel fra Skoven. - Blandt Udgifterne kan måske fortjene at anføres, at der hver Uge uddeltes 24 β til de Fattige i Estvad og Rønbjerg Sogne, og at der efter Regnskabet for 1750-51 betaltes Fru Scharffenbergs, Ridefogdens og Kudskens Offer »med Natmandens Barn i Rønbjerg, da han ingenlunde kunde få nogen til at bære det eller stå Fadder til det, med mindre Begyndelsen gjordes her fra Gården«. De 3 Personers Offer udgjorde henholdsvis 1½ Rdl., 3 π 1 β og 12 β.

Til yderligere Skildring af Fæstebondens Stilling på den Tid med-deles følgende Historie:

Bonden Jens Hansen havde allerede i 10 År bebot Krejlegård i Sevel Sogn og i den Tid svaret Landgilde; og Skatter ordentlig og i enhver Henseende opført sig tilbørligt; men han havde ifølge den i Benzons og hans Enkes Tid herskende Uorden aldrig fået noget Fæstebrev. Heraf vilde Fruen benytte sig, da der 1743 blev en Gård ledig i Kisum, som han ikke kunde få bortfæstet på anden Måde. Hun lod derfor den 2. Septbr. sin daværende Ridefoged, Kristofer Schyum, foreslå Bonden at flytte hen til denne Gård; men det vilde Bonden ikke. Krejlegård

var rigtignok kun på 1½ Td. Hk., men nu i god Drift, medens Gården i Kisum vel havde noget større Hartkorn, men var halv øde, og Bygningerne forfaldne.

Da Ridefogden meldte Fruen Bondens Vægning ved at flytte, befalede hun ham, at han uden videre skulde lade Bondens Sager føre hen til Gården i Kisum. Han sagde dertil, at »det kunde han ikke forsvare«, og, »afskedigede sig fra Fruen«. Han forlod virkelig næste Mikkelsdag sin Tjeneste, og den ovennævnte, mindre samvittighedsfulde Neergård kom i hans Sted¹⁾.

Næste Dag sendte nu Fruen sin Tjener, Kristofer Larsen, kun 18 År gammel, og sin Ladegårdskarl med 6 tilsagte Bøndervogne af Godset til Krejlegård med Ordre til at føre Alting bort. De traf Jens Hansen udenfor i Gården. Han vægrede sig endnu ved at flytte og bad om Tilladelse til først at tale med Fruen, hvilket Tjeneren tilstod ham, og han begav sig da med 2 andre Mænd på Vejen til hende; men Tjeneren var reden forud for at anmelde dem og fik det Svar, at hun ikke vilde tale med dem; det skulde blive ved Bestemmelsen.

Jens Hansen havde lukket Salshusdøren; men i den ene (nordre) Ende af samme Hus var Fårestien, hvortil Døren stod åben. Igjennem den gik da Tjeneren ind og oplukkede indenfra Salshusdøren. Derefter lod han Indbo og Avlsredskaber pakke på de 6 Vogne. Selv Mandens og Konens Sængklæder vilde han have taget med, men lod den dog på de Tilstedeværendes Bøn blive tilbage. Det Øvrige blev kørt til Gården i Kisum og indsat der. Sammestedshen blev Besætningen, 4 Kjør, 1 Kvie, 2 Kalve og 28 Får, dreven. De 2 Heste bleve derimod drevne til Estvadgård og kom derfra tilbage til Krejlegård for at anvendes ved Jordens Dyrkning. En ny Mand blev nemlig smart indsat i Gården, dog uden, at få Fæste; men Jens Hansen blev også boende der. Over det bortflyttede Indbo optog Tjeneren en Fortegnelse; men der skete ingen Vurdering af det, og Sæden tilligemed Høet blev ikke engang »talt eller målt«. Begge Dele bleve efterladte til brug for den nye Fæster, skjønt 3 Læs af Høet vare: købte af Jens Hansen andetstedsfra. - Årsagen til hele denne ulovlige Fremgangsmåde synes virkelig ikke at have været noget Uvenskab hos Fruen mod Jens Hansen, men kun det Ønske at slippe ud af Forlegenheden med den Gård i Kitum, som hun ikke på anden Måde kunde få bortfæstet, og den Mening, at Jens Hansen ingen Ret havde til Fæstet, når han intet Fæstebrev havde.

1) Det er rimeligvis denne Schyums Kone, hvem Fru Benzom i sit Testamente skjænkede 200 Rdl. (se Hofman: Fundat.), så at Fruen ikke synes at have taget ham hans Selvstændighed altfor ilde op.

Jens Hansen vilde dog ikke finde sig i denne Behandling. Den 10. Septbr. sendte han Fruen en skriftlig Rekvisition, hvori han erkærede, at han vilde være tilfreds, hvis hun vilde tilbagelevere ham hans Bo og give ham. Fæstebrev på de samme Betingelser, på hvilke han hidtil havde besiddet Stedet. Fruen lod herpå kun tegne, at der var et Sted tillavet for ham i Kisum, til hvilket han forderligst havde at forføje sig med den Lydighed, som en Bonde var sin Husbond pligtig. - Jens Hansen skrev da til den ovennævnte Justitsråd Teilmann, Amtniand over Lundenæs og Bøvling Amter, og anmodede ham som den, »der af Kongen var beskikket til at forsvare Bonden«, om at bemyndige Kammerråd Voigt i Holstebro, som han havde formået til at påtage sig hans Sag, til at føre denne for Retten. Det er åbenlyst også Kammerråden, som har skevet såvel Rekvisitionen til Fru Benzon som sidstnævnte Brev. Amtmanden talte med Fruen om Sagen og fik hende til at love, at hun vilde levere Bonden hans forrige Gård tilligemed hans Bo tilbage, dog kun af Godhed, da han, som intet Fæstebrev havde, formentlig ingen Ret havde til Gården. Bonden vilde dog ikke nøjes hermed, men fordrere en ikke ubillig Erstatning af 44 Rdl., dels for den Skade, Avlingen havde lidt; dels for hans Omkostninger ved Familiens Underhold og ved, Forfølgelsen af hans Ret. Da Fruen ikke vilde indlade sig herpå gjentog Bonden under 17de Decbr. sin Begjæring til Amtmanden om Bemyndigelse for Kammerråd Voigt til at føre hans Sag, og truede med, hvis den ikke opfyldtes, da at henvende sig til Kongen. Amtmanden gav da, om end noget tvært, under 31te Decbr. Kammeråden den forlangte Bemyndigelse som Prokurator i denne Sag.

Voigt lod derpå. d. 21de Februar og 6te Marts 1744 optage et Tingsvidne over det, som var passeret ved Boets Bortføelse, hvorved Fru Benzons egne Folk og de Bønder, som efter hendes Tilsigelse vare mødte med deres Vogne, enstemmigt vidnede i Overensstemmelse med den af mig givne fremstilling. Derefter lod han ved By- og Herredsikriver Jak. Senius som Notarius publicus d. 3die Juni forelæse for Fruen en ny Rekvisition, hvori han fordrere hendes Erklæring, om hun vilde afgjøre Sagen ved at udbetale Jens Hanøen 294 Rdl. 4 π, hvorved de fratagne Kreaturer og Avlsredskaber samt Sæden beregnes til 109 Rdl. 4 π, hans, Konens og 4 Børns Underholdning i 42 Uger à 1 π 8 β for hver Person til 63 Rdl. og Omkostningerne ved Sagens Behandling med lange Rejser til Amtmanden med Andet til 120 Rdl.

Desuden skulde hun tilbagelevere det bortførte Indbo ubeskadiget og endelig enten lade ham få Krejlegård igen på samme Vilkår som tidligere og give ham Fæstebrev på Gården eller også give ham og hans Familie Fripas, så at de kunde søge deres Brød, hvor de vilde.

Fruen lovede at svare næste Formiddag, til hvilken Tid Byskriveren med hans Vidner atter indfandt øig, og Fruen da dikterede dem sit Svar, som gik ud på, at hun kun kunde betragte dette Forslag som gjort pro forma, hvorfor hun opfordrede Kammerråd Voigt til enten selv eller ved en Anden at indfinde sig og forhandle med hende.

Hertil har Kammerråden ikke fundet sig foranlediget. Den 7ende Avgust lod han derfor udtage Stævning over Fruen, hendes Tjener, hendes Ladekarl og de 6 Bønder til at møde i Retten d. 14de s. M. De Første lode hverken møde den Dag eller de 2 senere Retsdage, til hvilke Sagen udsattes, hvorimod Bønderne mødte og undskyldte sig med, at Alt, hvad de havde gjort, havde de gjort efter deres Herskabs Befaling. Voigts Irettesættelse går ud på det Samme, som indeholdtes i den sidste Rekvisition, han havde sendt Fruen; kun sættes Pengeerstatningen nu til 349 Rdl. 3 π 10 β , hvoraf han beregner sig selv 30 Rdl.

Dommen afsagdes d. 16de Oktbr. af By- og Herreds-Foged Cordt Jacobsen. Bøndernes Undskyldning tages for gyldig. Fruen dømmes til at tilbagelevere eller erstatte Jens Hansen, hvad der var frataget ham, og derhos enten gjenindsætte ham i Krejlegård og give ham et Fæstebrev på den, lydende på den tidligere af ham ydede Landgilde af 4 Rdl., - eller også give ham og hans Familie Fripas. Desuden skal hun erstatte ham Tab og Omkostninger, som dog nedsættes meget betydeligt fra Kammerrådens opskruede Fordringer, næmlig til 30 Rdl. Tjeneren nævnes ikke i Dommen, rimeligvis på Grund af sin Ungdom, og fordi han »endnu ikke havde nydt den hellige Nadvere«; men Ladekarlen dømmes som Hovedmand under Voldsgjærningen i en Bøde af 3 Gange 40 Mark Sølv, at udbetale mod 60 Rdl., for hvis Udredelse i Tilfælde af hans Uformuenhed Fruen ifølge Lovens 3-19-2 skal hæfte.

Jens Hansen indstævnedes denne Dom for Landstinget »til Stadfættelse og Skjærpelse«. Han vil have Erstatningen til sig forhøjet og alle Deltagerne straffede. Sagen gjordes anhängig d. 2den April 1746. Fru Benzon var død kort efter Stævningen, som er dateret d. 27de Februar, hvorfor Amtmand Teilmann indtræder på Stervboets Vegne i hendes Sted. - Dommen, som afsagdes d. 23de Februar 1746, lyder på, at Er-

statningen til Bonden sættes op til 100 Rdl., men hendes Tjenere og Bønder fritages for Tiltale.

Denne Sag såvelsom den tidligere (S. 92) fremstillede mod Bønderne i Fly vise os, at Bonden kunde finde tilbørlig Værn såvel hos Øvrigheden som hos Domstolene. Det var Amtmandens Pligt at tage dem under sin særlige Beskyttelse, og Domstolene vare ikke utilbøjelige til at give dem deres fulde Ret.

Vi have ovenfor set, at Fæsterne på Estvadgårds Gods af Hofman beskyldes for at være »opsætsige«. Ved denne Beskyldning; som uidentvivl skriver sig fra Herskabet, sigtes vel tildels til de her anførte Sager, i hvilke dog Retten var på Fæsternes Side. Af andre Stridigheder mellem Herskabet og Bøndeme kjender jeg kun, at de Sidste 1753 vægrede sig ved at bjerge Høet på nogle Engstykker ved Estvadgård og Nørkjær, som ikke tidligere vare høstede af dem. Udfaldet af denne Sag kjender jeg ikke.

Omtrent fra 1760 af begynder Bøndernes Stilling forsåvidt at vise sig, gunstigere, som det nu kun er undtagelsesvis, at et Fæstested bliver ledigt på anden Måde end ved Dødsfald. Sønnerne få oftere Exspektance-Breve på Fædrenes Gårde, så at det viser sig, at et Fæste anses for et Gode; som man søger at bevare i Slægten. I sådanne Tilfælde ydes der Intet fra Herskabets Side; men Indfæstning forlanges og gives endnu ikke. Ved andre Bortfæstelser er det derimod endnu det Almindelige, at den nye Fæster får Eftergivelse af 1 eller 2 Års Landgilde, og at han må understøttes med Sæde- og Æde-Korn og med Bygningshjælp. Omtrent fra 1784 af bortfalder dog denne Understøttelse i Regelen; og nu begynder der snart efter lang Tids Forløb påny at blive Tale om Indfæstning, som slet ikke er forekommen i omtrent 30 År. Mærkeligt nok, forekommer den førstegang 1787 ved et Hus på 2 Fjerd. Hk., som den forrige Fæster har forladt på Grund af Fattigdom. Den udgjør 10 Rdl. Samme År bortfæstes en Gård på 7 Td. Hk Fæsteren skal erstatte, hvad Mangler der måtte findes ved Overleveringen, men »fritages til Erstatning for Indfæstning«.

Endnu er Indfæstning langt fra almindelig. Allerede næste År (1788) forekommer den dog 3 Gange, men er rigtignok kun lille for en Gård med 4 Td, Hk. gives 10 Rdl., for en anden med 6 Td, Hk. 16 Rdl. for en

tredie med næsten 5 Td. Hk. 20 Rdl. 1789 gives for et Smedested i Estvad 16 Rdl.; men samme År må en tiltrædende Gårdfæster have Hjælp til et Plovbæst og til Sommerføde, en anden må også have Understøttelse, og i sådanne Tilfælde er der naturligvis ingen Tale om Indfæstning. 1792 giver derimod en Søn, hvem Faderen afstår sin Gård, 80 Rdl. Fæstebrevet indeholder, at han tilbørlig skal underholde, føde og klæde Faderen, og hvis denne helst vil være for sig selv, give ham sømmelig Bolig med Brændsel. Han skal fremdeles give ham Foder og Græs til 1 Ko og 2 Får; som Faderen selv kan udtage af Gårdens Besætning; Sæng; Kiste, Seng- og Gang-Klæder, hvilket altsammen ved Faderens Død tilfalder Fæsteren eller Gården.

Samme År gives 40 Rdl. i Indfæstning for en Gård på 7 Td. Hk.; men endnu i de følgende År er det hyppigere, at Herskabet må levere både Sæde- og Føde-Korn og give Hjælp til Anskaffelse af Kreaturer, end at det kan få Indfæstning. Forøgelse af Landgilden er der aldrig Tale om Først 1800 nås en Indfæstning af 100 Rdl., og det i 3 Tilfælde, af en Gård i Mogenstrup og en anden (halv) Gård i Karstoft, hver på omtrent $4\frac{1}{3}$ Td. Hk., og af en tredie, »halve Betsholm«, med 5 Td. Hk., de ere alle frie for almindeligt Hoveri, og Landgilden er for den ene 16, for den anden 20, og for den tredie 19 Rdl.

1793 var Hoveriet blevet bestemt ved en Hoveriforening, som blev indgået i Dagene fra d. 4de til d. 7de Febr. i Amtmandens Nærværelse; men allerede 1808 blev det fuldstændig afløst i Regelen med 25 Rdl. for fuldt Hoveri af en Halvgård. - 1797 var Udskiftningen foregået og havde foranlediget nogle mindre Forandringer i Fæstestedernes Hartkorn og Landgilde.

Med Gårdene fulgte hyppigt et Inventarium, ikke blot af Besætning og Avlsredakaber, men også af Indbo, undertiden mere ufuldstændigt, men undertiden i al sin Fuldstændighed Da f. Ex. Primdal på 7 Td. Hk. (s. S. 88) bortfæstedes 1781, tiltrådtes det med Ind- og Udbo efter en vedhæftet Inventarieliste, hvoraf man ser at i Virkeligheden alt Indbo medfulgte, og dette Indbo var ikke ganske ringe. Der fandtes blandt Andet 6 Sølvskeer (14 Lod), et Sølvbæger (6 Lod), 7 Tin tallerkener, 4 Tinfade, 1 Par Tinstager, en Messingstage og en Messing-Lysestage, et gammelt Urværk, en Jærnkakkelovn, en Alkovesæng med Over- og Under-Dyne, 3 Puder, et gammelt Lagen og et Hølsklæde, af Bøger en Bibel og en Huspostil, fremdeles den afdøde Fæstere Klæder: en gam-

mel Lædervest med 3 Dusin Sølvknapper, en blå Klædes Rejsekjole; en Do. Kjole og Vest, en sort Klædes-Kjole og Vest foruden Vadmels Klæder, 2 Par Læder-Buxer, hvoraf det ene var sort, 4 Halsklude, 2 Kraver og 2 Halværmer og 2 Fløjels-Huer. I Østerstuen fandtes ligeledes Jærnkakkelovn og en Alkove med 2 Dynner, 2 Hovedpuder og Blågarnslagener, en anden Alkove med Hørgarnslagener, men i hvilken Underdynen manglede. Foruden de 2 Stuer nævnes 3 Kamre, Fræmmers (som det synes, Køkken); Bryggers, 8 gamle og unge Heste, 4 Kjør, 2 Kvier, 4 Stude, 32 Får og 2 Svin. - Efter en meget lignende Inventarieliste bortfæstes næste År Nikkelborg; men det oplyses ikke, hvorledes et så fuldstændigt Indbo i nogle Tilfælde kom til at følge med Fæstet.

1776 var et uheldigt År for Bønderne: Ikke mindre end 29 af Estvadgårds Fæstere i Ginding Herred bleve dømt til en Bøde 30 Rdl. hver for at have brændt og falholdt Brændevin. Mølleren i Flyndersø Mølle havde gjort sig skyldig i den samme Forseelse; men han skulde, fordi han var udenfor Bondestanden, betale 40 Rdl.

Uagtet Tilstanden på Godset åbenlyst blev bedre og bedre, pådrog Fæsterne sig dog også i Slutningen af Århundredet undertiden store Restancer, som det var vanskeligt eller umuligt at inddrive. 1797 erhvervedes således Dom over 41 Fæstere i Ginding Herred. Forvalteren, Hornstrup¹⁾, indstillede derefter til Klosterets Bestyrelse, at der gjordes Udlæg hos 14 af Fæterne, dog kun for en Del af Restancerne. Resten, mener han, ikke kan inddrives, uden at Klosteret vil lide for meget derved og få en Del øde Gårde. - Under 10. Septbr. 1800 indkaldes igjen 52 Fæstere i Ginding Herred, meget over Halvdelen af det hele Antal, for resterende Skatter, Landgilde og (for 8s Vedkommende) for gjorte Forstrækninger. Restancerne udgjøre da i det Hele 803 Rdl. « π $7\frac{1}{4}$ β i Skatter - 250 Rdl. 5 π $5^{10/12}$ β , 90 Td. 4 Skj. Rug og 58 Td. 2 Skj. Byg i Landgilde - og 83 Rdl. 3 π , 6 Td. Rug , 1 Td. Byg og 14 Td. 3 Skj. Havre i Forstrækninger.

Bortrømninger forekomme endnu. 1777 vare endog et Par Fæstere løbne bort, måske tildels på Grund af de store Bøder for Brændevinsbrænding, som vare idømte det foregående År. I de nærmest påfølgende År findes 4 Exempler på bortrømte Bønderkarle fra Godset. Der lyses først 3 Gange efter dem fra Prædikestolen, dernæst 3 Gange til Tinge.

Det var således ikke forunderligt, at General-Krigskommissær

1) Han var 1796 kommen i Otto Marsvin Laurbergs Sted, som igjen 1756 havde afløst Jens Madsen Neergaard.

Fønss som Stiftelsens daværende Eforus af Hensyn til Bøndergodsets såvelsom Hovedgårdens dårlige Tilstand (1801?) indstillede, at Stiftelsens samtlige Ejendomme bortsolgtes ved offentlig Avktion, og at Kancelliet bifaldt dette Forslag ved Skrivelse af 6. Februar 1802; men da det gjorde Bud forskastedes, bestemte Kancelliet under 29. Avgust s. År, at Herregården skulle udparcelleres, og Godset sælges til Beboerne. Udførelsen af Arbejdet hermed overdroges til Landinspektør Ludv. Wessenberg. Fra den Tid af findes heller ingen nye Fæstebreve udstedte; men naturligvis varede det endnu nogle År, førend Godset var solgt. - I Maj 1806 solgtes Stiftelsens Indbo ved Aukioa og udbragtes til 2020 Rdl. Om Damernes fælles Husholdning varede fuldt så længe, ved jeg ikke. Jeg har ikke fundet Husholdnings-Regnskaber længere end til 1791. - Den 28. Avgust 1801 bevilligedes det, at Gården i Viborg (»Benzonsgård«) må sælges til Bygmester Stilling for de 2070 Rdl., som han havde budt ved den afholdte Avktion; Stiftelsen skulde give Enkerne 20 Rdl. årlig istedetfor den frie Bolig.

Med Hensyn til Klosterets indre Historie i denne Periode vil jeg meddele, at Fru Anna Kjærulf døde d, 20de Februar 1759 og efterfulgtes som Priorinde af Rebeca Anna Weiss, afg. Løjtnant Sehesteds. Fru Sehested levede kun til d. 26de Febr. 1763, og i hendes Sted trådte da Mette Marie Moldrup, afg. Kancelliråd Kruses. - Verner Rosenkrantz døde 1776, og hans Søn, Baron J. Rosenkrantz til Villestrup, indtrådte da som Eforus i hans Plads. - Efter Fru Kruses Død blev Majorinde W. Stagemeier d'Archenschock 1779 Priorinde; men efterfulgtes allerede 3 År senere af Fru M. C. Hauch, født Schrader. Denne resignerede til 1ste Avgust 1792 som Priorinde til Fordel for en Fru Bibow, skjønt denne ikke var Konventualinde, hvorfor Fru Hauch også idetmindste indtil det Regnskabsårs Slutning oppebærer Hævingen som sådan.

Da Stiftelsen trådte i Virksomhed, bestemtes Hævingen til 60 Rdl. årlig for Priorinden og 40 Rdl. for de øvrige Damer; men 1756 blev det nødvendigt at nedsætte den med en Fjerdedel. Efter nogen Vaklen sættes den 1769 igjen op til det Oprindelige.

Enkelte Damer indtingede sig i den første Tid på Stiftelsen mod en årlig Betaling for Kost og Logis, således 1754 en Majorinde Rosenkrantz (Eforus's Svigerinde) for 80 Rdl. årlig. En Fru Mette Arenfeldt, som 1757 var bleven indskreven i Klosteret mod de almindelige Indskrivningspenge, 100 Rdl., indtoges samtidigt i Klosteret for 50 Rdl.

årlig for Kost og Logis, hvilken Betaling naturligvis faldt bort, da hun 1759 blev Konventualinde. For Regnskabsåret 1776-77 betaler en Konferentsrådinde Trappaud 90 Rdl. i Kostpenge, næste År 60 Rdl.; derefter bliver også hun Konventualinde. - 1774, d. 29de Decbr., tillodes det ved en kongelig Bevilling, at Generalkrigskommissær og General-auditør, T. E. E. Schmidts Datter, Jomfru Catharina Frederiea Schmidt, måtte optages som overtallig (»surnumerær«) Konventualinde mod en Indbetaling af 2000 Rdl. - Ved en kongelig Resolution af 7. Septbr. 1775 var det fremdeles tilladt gifte Rangspersoner at lade deres Hustruer indskrive i Klosteret, for i sin Tid som Enker at nyde godt af det.

Regjeringen viste Stiftelsen den Velvilje at eftergive den $\frac{1}{4}$ pr. C^{to} for de År, i hvilke den intet Oveøkud havde. Således tilbagebetaltes i Regnskabsåret 1782-83 denne Skat for fire År med 348 Rdl. 2 π, og ligeledes tilbagebetaltes ifølge Rentekammerets Skrivelse af 29. Juli 1797, »som sædvanligt«, 89 Rdl. 4 β, fordi det foregående Års Indtægt ikke havde kunnet dække Udgiften.

Forpagtningsafgiften af Estvadgård, som tidligere havde været 1100 Rdl., var 1763 stegen til 1200 Rdl., 1769 til 1300 Rdl. og 1789 til 1400 Rdl. 1795 skulde Gården bortforpagtes påny på følgende Betingelser: Estvad Sogns 2 Tiender bøtte, ligesom tidligere, ind under Forpagtningen; men den store Hede var udenfor den. Forpagteren skulde fodre og græsse 7 Heste, 14 Kjør og 30 Får for Klosteret. Det fornødne Brændsel anvises Forpagteren i Lyng, Lyngtørv og Skodtørv. Rimeligvis ere disse Betinlser de samme, som de tidligere havde været. Hvor stor Forpagtningssummen blev 1795, kan jeg ikke oplyse.

Nørkjær bortforpagtedes 1756 (?) til O. M. Laurberg for 18 År. Hvidbjerg og Bryndum Tiender ere indbefattede under Forpagtningen. Laurberg vedbliver tillige at være Klosterets Fuldmægtig (Ridefoged), sålænge han opfører sig tro og vindskibelig. Der anvises ham Brændsel af samme Slags; som anført ved Estvadgård. Afgiften er nu igjen 400 Rdl. - Denne Kontrakt fornys på samme Vilkår 1774 og 1789.

Indtægten af Forpagtningerne er således stegen noget, men egentlig ikke meget, i Løbet af Århundredet.

Meddelelse fra Bestyrelsen.

Om Valget paa Selskabets Embedsmænd for Aarene 1886-90 er udstedt følgende Erklæring:

Ved Optællingen af de indkomne Stemmesedler til Valg af det jyd-
ske historisk-topografiske Selskabs Embedsmænd for Aarene 1886-90
fandtes, at de fleste Stemmer faldt paa den hidtilværende Bestyrelse,
som saaledes blev gjenvalgt, hvorefter Pastor V. Bang i Bækbølling og
Dr. phil. O. Nielsen i Kjøbenhavn havde de fleste Stemmer og saaledes
bleve Suppleanter.

Til Revisor gjenvalgtes Justitsraad Juel med Apotheker Strøyberg til
Suppleant og til Decisor Kjøbmand L. K. Kier med Kæmner Godskesen
til Suppleant.

Aalborg d. 12te Januar 1886.

A. H. Nielsen. V. Winde. D. H: Wulff.

Jacob Frederich Kinch (1817-1888) var født i Vordingborg og døde i Ribe. Han tog filologisk embedseksamen og blev senere tilknyttet Ribe Katedralskole, hvor han sluttede som overlærer. Han var en aktiv foreningsmand og meget anerkendt historiker, der fik udgivet mange artikler og bøger.

Kinch blev adjunkt ved Ribe Katedralskole i 1847, overlærer 1858. Hans hovedværk er helliget den by, hvor han tilbragte over halvdelen af sit liv, Ribe Bys Historie og Beskrivelse (2 bind, 1869-84; går til begyndelsen af enevælden). Trods sin lidt besynderlige ordning er denne ypperlige bog dog et mønster for en dansk købstadshistorie, og den måde, hvorpå det righoldige stof, byens eget gamle arkiv ejede, er benyttet, giver den stor betydning for 16. og 17. århundredes almindelige kulturhistorie.

Ikke blot for Ribes, men også for Jyllands historie nærede Kinch en stor interesse. Han var således i 1865 medindbyder til stiftelsen af Det jyd-ske historisk-topografiske Selskab, i hvis bestyrelse han stadig sad, og i hvis »Samlinger« han har skrevet en mængde mindre afhandlinger. Desuden har han i »Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie« givet Bidrag til en Tekstkritik af de sidste syv Bøger af Saxes Danmarkshistorie (1874) og skrevet Om den danske Adels Udspring; fra Thinglid (1875).

Politisk karriere

1858-61: Medlem af Rigsdagens Folketing

1861-73: Medlem af Ribe byråd

1879-85: Medlem af Ribes skolekommission

1864-73 og 1880-88: Medlem af Ribe Amts Skoleråd

